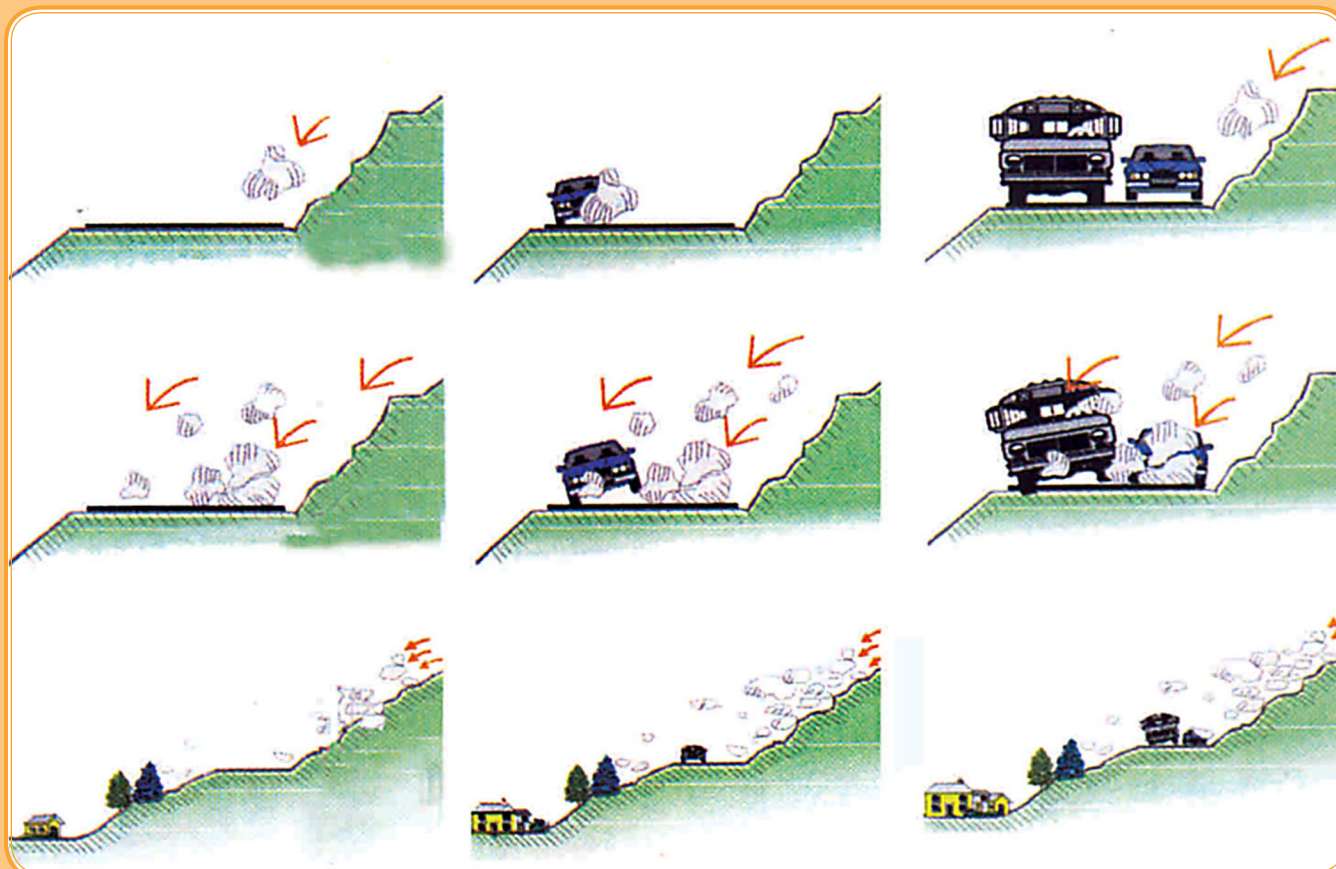

¿Rub'eyal ri njalwachitäj ri qak'ojlem chwäch jun k'ayewal?

¿Achike k'a ri rukanoxik to'ik richin ruq'atik k'ayewal (GLR)?

GLR ja k'a ri samaj yeb'an pa taq tinamit chuqa' ruq'a' tinamit richin ninük' chuqa' nb'an ri samaj richin niq'at ri k'ayewal chuqa' ruq'a' ri k'ayewal npe ta pa ruwi' jun tinamit, richin ka' re samaj re' yeto'n ri moloj richin ri amaq' chuqa' ri aj ch'aqa' chik amaq' chuqa' k'a ri winaqi' richin ri tinamit* .

Ri runimilem ri
k'ayewal nilitäj
b'enäq chirij
wi qach'ajin
ri loq'oläj
ruwach'ulew
nqa k'a chuqa'
wi ri winaqi'
kina'on apo ki'

*cooperación técnica alemana, Gestión de Riesgo, Concepto de trabajo, Eschborn, Alemania, abril 2002

Ri nuch'ojij ri ruq'atik k'ayewal

• Ri ch'ob'oj pa ruwi' ri k'ayewal (ADR)

**Ruq'ajarik ri
jun k'ayewal/
q'eleb'enem**

Q'eleb'enem:

Jampetäq
nk'ulwachitëj ri
k'ayewal juk'an
chik.

**Mejilnem ri
k'ayewal:**

Ja ri etzelal
nub'än jun
k'ayewal pa ri
tinamiit chuqa'
chi ke ri winaqi'
chuqa' chi
re ri loq'oläj
ruwach'ulew
chuqa' kaq'ib'äl.
Chuqa' k'o chi
nqaya' retal
ri yojkowin xa
manäq richin
nqachajij qi'
chwäch jun
k'ayewal.

Ri ch'ob'oj pa ruwi' ri k'ayewal jun samajib'äl yalan k'atzinel richin awetaman achike nab'än wi k'o ta jun k'ayewal, kan k'atzinel k'a chi re ri rukanoxik to'ik richin nq'at jun k'ayewal, rik'in k'a re' awetaman achike nab'än wi k'o jun k'ayewal.

Ri ruch'ob'ik ri k'ayewal nuq'ajuj k'a chi ntz'et achike k'ayewal petenäq chiqa' ri achike rub'anon ri qak'ojlem chwäch re k'ayewal re', ruma re' xab'i janipe' nok'ulun.

Ri k'o chi nab'än richin ri rumayik jun k'ayewal/q'eleb'enem:

- Ntz'et achike chi k'ayewal petenäq chuqa' ri akuchi' nk'ulwachitäj ta.
- .. K'o chi ntz'et achike rub'anikil:
 - a. Kan janipe' ta nok'ulun, (wi jataqäl nok'ulun), richin ka' re' samaj re' tikirel nokisäx ri tzij: jantape', loman, man kan ta.
 - b'. Janipe' nyalöj,
 - e. Kan yalan ta k'a nīm/k'ayewa (richin k'a ntz'et ri k'ayewal ruk'amon pe, richin ke ri nkanox ri samajib'äl yeb'eruch'ojij pe, wi man jun k'a ri' tikirel ye'okisäx ri samajib'äl e k'o; jun na'oj richin nawetaj ri runimilen, tikire nokisäx ri ab'än chuqa' kixe'el ri q'a'n.
 - ch. Tiya'ox rejqalem ri k'ayewal (1-3, ntz'et wi yalan k'ayew, loman xa manäq).

Ri ch'ob'oj pa ruwi' ri mejikilnem:

Ja ri rub'eyal richin natz'ät wi yakowin o xa manäq ri etzelal nuk'ül jun winäq richin k'a natz'ät wi yakowin naq'ät, nasol rub'ey, naqasaj chuqa' ruchuq'a' richin man janipe' k'ayewal nuk'ul wi winäq.

Ri qasan che' nroyoj k'a ul.

Nuch'ojij k'a pe ri samaj k'o qa:

- . Ntz'et k'a achike ri winaqi' ri kichajin mejikilnem (kachoch, tijob'äl, tiko'n, k'ichelaj, ke ri' k'a ch'aaq' chik)
- .. Ri nb'anon chi ma jkil ta kik'ojlem:
 - a. Kan k'o k'a apo pa rub'ey, chuqa' man kow ta ruk'ojlem (achi'el ta ri, akuchi' k'o wi, rub'anikil chuqa' ri rujikilem ri jay pa ri tinamit). Ri runimilem chuqa' rik'in Jub'a' K'ayew, loman, man kan ta.
 - b'. Achke kib'anon, wi nik'o ri k'ayewal ri winaqi' yetikir nkipiskolij ri ützi kik'ojlemal chik, xa manäq, la nkikoch chwäch ri k'ayewal xa manäq, xa yeruya' kan pa jun nimaläj k'ayewal. Re' k'a k'ayewa, xa loman, man jun k'ayewal nuya' kan.
- ... Titz'et wi kan yalan k'ayew, xa loman, man kan ta, xtutz'ila' ri' ronojel, re' k'a ri' nb'erub'ij wi yekowin o xa manäq chwäch ri k'ayewal. Achi'el ta re': k'o ta jun q'eleb'enem k'ayewal ri rejqalem 2, jun k'a mejikilnem ri rejqalem 3, re' k'a ri' nub'ij chi $2 \times 3 = 6$.

Ri nb'eruxa' pe ri ch'ob'oj pa ruwi' ri k'ayewal:

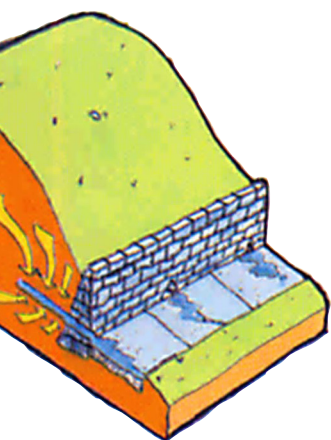
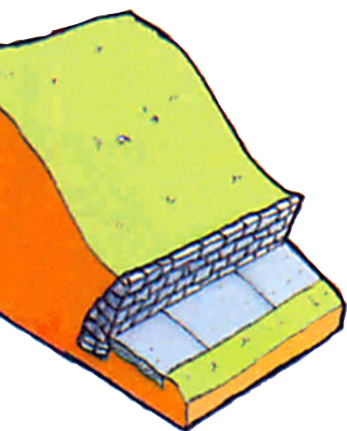
- Jun retal rulewal ri k'ayewal chuqa' ri etzelal ta nb'eruya'.
- Tz'etb'äl richin ri runimilem chuqa' ri raman nuya' k'ayewal ri kaq'iq'al.
- Nb'eruya' pe rutzijol ri akuchi' xtujäq rub'ey ri ya'.
- Ch'aaq' chik.

Jun ka'ri' tzij pa ruwi' ri ch'ob'oj xb'anatäj chuqa' ri rejqalem ri samaj ri' k'o qa:

- Ntz'et chuqa' nb'an kik'in ri winaqi' ri k'ayewal ta nb'ek'ulun pe pa kiwi' ri winaqi', achi'el ta ri ul, kaq'iq' jäb', q'equ'n jäb', kab'raqän, k'ayewal k'a ri royon chi rij ri winäq ruma man ruya'on rejqalem ri pixa' chuqa' ri xajanil.
- Nsamäj k'a pa molaj kik'in ri winaqi' ri na'oj k'atzinel richin nqaya' ruchuq'a' ri k'ayewal.
- Nto'n k'a chi ri jalajöj taq moloj ye'ok chwäch rusolik ri k'ayewal.

Ri k'atzinel ja ri ntik ri che' chwäch ri ruwajuyu', chuqa' k'a nb'an ta pe ruq'atalem ri juyu', nb'an k'a rub'ey ri ya', richin man nuk'ot el ri ruwach'ulew ri ya'.

.. Ri q'ilanem chuqa' ri ch'uch'ujilnem

Ri q'ilanem ja ri' ri rutzijoxkil chuqa' ri ruya'ik rejqalem ri pixa' chuqa' ri xajanil pa k'aslem richin man npe rutojb'alil ri man ja' nqab'an rik'in ri loq'oläj ruwach'ulew. Re' k'a ri' nub'an chi ri loq'oläj ruwach'ulew man yojruq'eleb'ej pe, manäq k'a k'ayewal nuya' pe pa qawi'.

Ri ch'uch'ujilnem ja ri qil wi nqaya' rejqalem ri samaj nqanuk' apo chiqawäch richin nqaq'ät ruchuq'a' ri k'ayewal petenäq chi qawäch.

K'o re' man tikirel ta nqaq'ät chwäch ri k'ayewal yeqak'ulula' pa qak'aslem, k'o re' yalan jotol ntel ri rusamajixik ri ruq'atik jun k'ayewal, ronojel k'a ri nb'an man jun k'a rejqalen xtik'oje'. Man roma ta k'a ri' toq manäq ta achike xtib'an chi ruq'atik ri k'ayewal pa kiwi' ri winaqi' ri kan man jun k'a jikil ta ri kik'ojlemal pa kik'aslem. Pa ruwi' k'a ri pwaq ri ch'uch'ujilnem jun chi ke ri nq'aton chwäch ri k'ayewal.

Ri nkanüx k'a rik'in ri ch'uch'ujilnem ri' ja ri nqa ta ruchuq'a' ri k'ayewal, richin k'a manjanipe' k'ayewal nkil ri winaqi', ri jay chuqa' ri jalajöj chuxtäq e k'o pa rub'ey ri k'ayewal. Kan wachinel k'a rusamajixik nrajo' ruma junan k'a rik'in ri pixab'anem nto'n richin k'o jun k'iyirsanem chi kikojol ri winaqi'. Kan jeb'al k'a nb'erub'ana' wi pa rub'eyal nb'an chi re ri kinuk'ik ri akuch' yeya'ox wi ri wiaqi', chuqa' k'a ri runuk'ulem ri jalajöj taq nuk'samaj kuma ri nima'q taq k'ayinela', ajtiko'n chuqa' k'a ri rub'anikil ri jalajöj taq jay, q'a'n chuqa' k'a b'ey.

